

ART. 24. UCIĄŻLIWE POSTANOWIENIA DOTYCZĄCE ODSETEK NADZWYCZAJNYCH

- §1. Postanowienie umowne, na podstawie którego odsetki nadzwyczajne stają się należne w terminie późniejszym, niż to wynika z art. II:22 §2, albo na podstawie którego ich stopa jest niższa, niż to wynika z ustawy, jest niewiążące, chyba że nie jest rażąco uciążliwe dla wierzyciela.**
- §2. Uciążliwość postanowienia ocenia się z uwzględnieniem dobrych praktyk handlowych, charakteru przedmiotu świadczenia i istnienia po stronie dłużnika usprawiedliwionych powodów ustalenia odsetek nadzwyczajnych według innej stopy lub ich naliczenia w innym terminie od określonego w ustawie.**
- §3. W miejsce, uznanych za uciążliwe, postanowień dotyczących stopy odsetek lub sposobu ich naliczania stosuje się przepisy artykułu poprzedzającego.**

A. Podstawy regulacji

A.1. Analiza prawnoporównawcza – źródła

Ograniczenie swobody treści klauzul odnoszących się do odsetek nadzwyczajnych zawiera art. 3 ust. 3 dyrektywy o zapobieganiu opóźnieniom. Na niej wzoruje się art. 8:407 projektu *Acquis Group*, zatytułowany „Uciążliwe (*unfair*) postanowienia dotyczące odsetek”.

A.2. Uzasadnienie regulacji projektu – rozwój instytucji

Klauzulę generalną, zakazującą rażąco uciążliwych klauzul odnoszących się do odsetek nadzwyczajnych, zawiera już dyrektywa o zapobieganiu opóźnieniom. Ocena uciążliwości na jej podstawie winna być oceniana w świetle całości okoliczności, w tym – charakteru towaru i dobrych praktyk handlowych. Dyrektywa nakazuje również kontrolę, czy po stronie dłużnika występują obiektywne powody uzasadniające odstąpienie od ustawowych reguł. Zakres swobody kontraktowej w kształtowaniu postanowień odnoszących się do odsetek nadzwyczajnych normuje art. 8:407 projektu *Acquis Group*. Projekt *Acquis Group* dopuszcza modyfikację rozwiązania ustawowego w następujących konfiguracjach, przy zastrzeżeniu, że dane postanowienie nie jest rażąco uciążliwe dla wierzyciela:

- zastrzeżenie późniejszego terminu, od którego odsetki nadzwyczajne stają się należne;
- zastrzeżenie niższej stopy odsetek nadzwyczajnych.

Oceny uciążliwości dokonuje się z uwzględnieniem tych samych kryteriów, które zostały wskazane w dyrektywie, brak jednak wyraźnego odwołania do konieczności występowania obiektywnych powodów po stronie dłużnika. W odniesieniu do skutków uznania postanowienia o odsetkach nadzwyczajnych za rażąco uciążliwe daje się zauważyć różnica: dyrektywa pozostawia bowiem (państwom członkowskim) prawo wyboru, czy odsetki wynikające z takiego postanowienia nie będą mogły być dochodzone, czy też będą rodziły uprawnienie do domagania się naprawienia szkody. W takiej sytuacji winny znajdować zastosowanie przepisy ustawy, chyba że sąd zastosuje inne, sprawiedliwe postanowienia. Projekt *Acquis Group* posługuje się natomiast sformułowaniem „a clause [...] is not binding”, zbliżonym do sformułowań znanych z dyrektywy o nieuczciwych postanowieniach w umowach z konsumentami. Prawodawca wspólnotowy, jak widać, starał się uwzględnić różnorodność systemów ochrony prawnej występujących w państwach członkowskich Unii Europejskiej, podczas gdy projekt *Acquis Group* posługuje się autonomicznymi instytucjami.

A.3. Założenia politycznoprawne

Zaostrzony reżim odsetek nadzwyczajnych mógłby z łatwością zostać ominięty, gdyby strony mogły w umowie odmiennie uregulować skutki opóźnienia dłużnika w opóźnienie, jak ma to miejsce w odniesieniu do odsetek

ustawowych. Należy się jednak zgodzić z prawodawcą wspólnotowym i autorami projektu *Acquis Group*, że zupełne wyłączenie swobody kontraktowej w przedmiocie odsetek nadzwyczajnych nie znajduje uzasadnienia. W obrocie gospodarczym strony realizują różne interesy i dysponują szeroką swobodą kształtowania stosunków prawnych. Prowadzi to do wniosku, że mogą zdarzyć się sytuacje, w których odsunięty w czasie termin zapłaty odsetek nadzwyczajnych czy obniżona stopa odsetek nadzwyczajnych będą korespondować ze specyfiką stosunku prawnego i towarzyszących mu okoliczności.

Mimo że art. II:1 § 4 projektu zawiera ogólną normę wskazującą kryteria dopuszczalności umownej zmiany skutków naruszenia zobowiązania, konieczne jest przejście z dyrektywy o zapobieganiu opóźnieniom szczególnej regulacji zakresu swobody kształtowania treści postanowień odnoszących się do odsetek nadzwyczajnych. Trzeba pamiętać, że ich specyfika polega również na tym, że mogą one stać się należne przed nadejściem terminu spełnienia świadczenia określonego w treści umowy, a zatem w sytuacji, w której nie można jeszcze mówić o naruszeniu zobowiązania. Klauzula generalna rażącej uciążliwości, klauzule zmieniających postanowień umownych dla wierzyciela i bardziej szczegółowe kryteria kontroli wskazane w dyrektywie: charakter towaru (przedmiotu świadczenia) oraz dobre praktyki handlowe mają charakter na tyle otwarty i elastyczny, że nie wydawała się konieczna ich korekta.

W ocenie twórców projektu konieczne stało się również określenie skutków uznania postanowienia dotyczącego terminu naliczania lub wysokości stopy odsetek nadzwyczajnych: w ich miejsce winno stosować się ustawową regulację dotyczącą odsetek nadzwyczajnych.

Niewątpliwą racją wprowadzenia niniejszego przepisu jest umożliwienie stronom złagodzenia surowego reżimu odsetek nadzwyczajnych, o ile nie prowadzą one do rażącej uciążliwości po stronie wierzyciela, przy zapewnieniu jednocześnie ochrony wierzyciela poprzez wprowadzenie, co do zasady, bezskuteczności postanowień zastrzegających późniejszy termin naliczania odsetek oraz obniżających ich stopę.

B. Komentarz

B.1. Cel i znaczenie regulacji

Tak jak pozostałe przepisy regulujące odsetki nadzwyczajne, komentowany art. II:24 projektu ma stanowić implementację dyrektywy o zapobieganiu opóźnieniom; jednak z uwzględnieniem sposobu rozumienia jej postanowień wynikającego z projektu *Acquis Group*. Artykuł II:24 § 1 projektu limituje wyraźnie swobodę decyzyjną stron w kształtowaniu treści stosunku umownego w zakresie ustalania wysokości stopy odsetek nadzwyczajnych oraz terminu ich płatności. Funkcją przepisu jest zatem ograniczenie przedsiębiorcy będącego dłużnikiem w możliwości narzucania drugiej stronie umowy warunków, zgodnie z którymi odsetki należne byłyby w późniejszym terminie lub w niższej wysokości. Wzorem projektu *Acquis Group*

art. II:24 § 1 projektu proponuje odrębne ograniczenia swobody kontraktowej jedynie w odniesieniu do dwóch rodzajów postanowień: określających początek biegu terminu odsetek nadzwyczajnych oraz ich stopę. Dyrektywa wymaga natomiast poddania kontroli z punktu widzenia ich rażącej uciążliwości wszystkich postanowień odnoszących się do terminów płatności i skutków opóźnienia w płatności. W tym miejscu trzeba jednak pamiętać o art. II:25 projektu, regulującym skutki „manipulowania” przez strony umowy określeniem terminu spełnienia świadczenia pieniężnego.

Artykuł II:24 § 1 *in fine* projektu przewiduje jednak wyjątek od powyższej zasady, pozwalający na zastosowanie postanowień umownych przesuwających na później termin naliczania odsetek nadzwyczajnych lub obniżających ich stopę wówczas, gdy nie jest to rażąco uciążliwe dla wierzyciela. Pojęcie rażącej uciążliwości stanowi klauzulę generalną, toteż – podobnie jak dyrektywa i projekt *Acquis Group* – art. II:24 § 2 zawiera wskazanie elementów, które należy uwzględnić przy ocenie uciążliwości postanowień. Obejmują one dobre praktyki handlowe, charakter przedmiotu świadczenia oraz istnienie po stronie dłużnika usprawiedliwionych powodów. Wylczenie to służy jedynie podkreśleniu znaczenia wskazanych w nim kryteriów (zwrot „przy uwzględnieniu”), nie wyklucza natomiast możliwości uznania przez sąd postanowienia umownego za niewiążące ze względu na okoliczności nie wymienione w art. II:24 § 2 projektu. Z drugiej jednak strony – okoliczności tych sąd nie może przy dokonywaniu oceny omawianych klauzul umownych pominąć. Nieskuteczność postanowień przesuwających termin naliczania odsetek nadzwyczajnych lub obniżających ich stopę może stanowić wynik jedynie stwierdzenia rażącej uciążliwości ich skutków; uciążliwość niespełniająca tej kwalifikowanej przesłanki jest natomiast przez system prawny tolerowana.

Celem regulacji zawartej w art. II:24 projektu było również stworzenie swoistego mechanizmu kontroli tego typu postanowień. Wprowadzając do porządku prawnego regulację odsetek nadzwyczajnych, należy bowiem mieć na uwadze konieczność zapewnienia jej skuteczności. Precyzyjne wskazanie „wątpliwych” postanowień odnoszących się do odsetek nadzwyczajnych ma zatem również drugie znaczenie – projekt przyjmuje bowiem rozwiązanie, w myśl którego postanowienia te uważane są za niewiążące do czasu udowodnienia przez dłużnika, że nie są one rażąco uciążliwe dla wierzyciela (zwrot „chyba że”).

Określenie skutków uznania klauzuli umownej za rażąco uciążliwe stanowi z jednej strony realizację dążenia do poprawnej implementacji dyrektywy o zapobieganiu opóźnieniom, z drugiej zaś – jedną z konsekwencji fragmentarycznego charakteru projektu. Skoro nie obejmuje on ogólnej nauki o czynnościach prawnych i skutkach ich wadliwości, niemożliwe jest określenie, czy przepisy ogólne przewidywałyby w omawianym tu przypadku określoną sankcję oraz jaka byłaby jej treść. Dlatego też art. II:24 § 1 posługuje się sformułowaniem „jest niewiążące”, nie rozstrzygając, czy chodzi tu o nieważność częściową, czy inny rodzaj wadliwości, a art. II:24 § 3 wskazuje, że w miejsce uznanego za niewiążące postanowienia wchodzi przepisy ustawowe określające sposób i termin naliczania odsetek nadzwyczajnych.

Taka norma wyklucza przy tym wątpliwości, czy można zastosować wobec uznanych za niewiążące postanowień redukcję utrzymującą skuteczność.

B.2. Kontekst regulacji – zakres zastosowania

Przedmiot regulacji zawartej w art. II:24 projektu stanowią dwie klauzule: 1) przesuwające na późniejszą datę początek biegu terminu naliczania odsetek nadzwyczajnych oraz 2) określające ich niższą stopę niż wynikająca z art. II:23 §3 projektu. Inne klauzule umowne odnoszące się do odsetek nadzwyczajnych będą podlegać kontroli na zasadach ogólnych. W odniesieniu do postanowień spełniających powyższe kryteria, art. II:24 §1 projektu wprowadza domniemanie nieskuteczności. Zgodnie z tą normą sąd co do zasady nie uwzględnia umownej zmiany terminu naliczania i stopy odsetek nadzwyczajnych, chyba że dłużnik wskaże przyczyny uzasadniające ich wprowadzenie do umowy. Taką wykładnię wspiera także zawarty w art. II:24 §2 projektu nakaz uwzględniania przy ocenie uciążliwości występowania po stronie dłużnika usprawiedliwionych powodów do wprowadzenia odstępstwa. Okoliczność ta z pewnością nie może być znana sądowi z urzędu i może zostać wzięta pod uwagę tylko przy aktywności dłużnika.

Przesłankę skuteczności postanowień dotyczących terminu naliczania odsetek nadzwyczajnych lub ich stopy stanowi brak ich rażącej uciążliwości dla wierzyciela. Nie chodzi tu oczywiście o samą klauzulę, lecz o skutki jej zastosowania. Pojęcie uciążliwości w świetle reguł językowych oznacza okoliczność trudną do zniesienia; w kontekście prawnym należy je rozumieć jako nałożenie nieuzasadnionego ciężaru, ryzyka. Dokonując jego wykładni przez pryzmat regulacji odsetek nadzwyczajnych, nie można tracić z pola widzenia celu ich wprowadzenia: zapobiegania sytuacjom, w których jedna ze stron, wykorzystując swobodę kontraktową, uzyskuje dla siebie świadczenie wzajemne o charakterze niepieniężnym, znacznie odsuwając w czasie powstanie obowiązku spełnienia własnego świadczenia. Odsetki nadzwyczajne służą wyrównaniu korzyści nieuzyskanych (czy potencjalnie utraconych) przez wierzyciela uprawnionego do uzyskania świadczenia pieniężnego, wynikających z braku zarówno przedmiotu własnego świadczenia niepieniężnego, jak i wzajemnego świadczenia pieniężnego. Jako uciążliwe trzeba będzie ocenić nadmierne przedłużenie tego okresu lub obniżenie stopy odsetek niweczące ich opisany powyżej cel.

Obligatoryjne kryteria badania nadmiernej uciążliwości postanowień dotyczących odsetek wskazane w art. II:24 §2 projektu mają różny charakter. Dobre praktyki handlowe, które to pojęcie obejmuje, także zwyczaje przyjęte między stronami, jeżeli pozostają one z sobą w stałych stosunkach gospodarczych, i charakter przedmiotu świadczenia, należy z pewnością rozumieć obiektywnie. Powody po stronie dłużnika są natomiast subiektywne; muszą jednak opierać się na okolicznościach zobiektywizowanych, projekt dopuszcza powołanie się na nie tylko wówczas, gdy są one „usprawiedliwione”. Podobnie dla przyjęcia uciążliwości klauzuli dotyczącej odsetek nadzwyczajnych nie wystarczy oczywiście subiektywne przekonanie wierzyciela o ich rażącej uciążliwości.

Co więcej, jak wskazuje uzasadnienie do art. II:23 projektu, pojęcie wierzyciela przedsiębiorcy należy rozumieć szeroko – także jako konsumenta. Przy obecnie obowiązujących regulacjach jednostronne umowne wyłączenie odsetek nadzwyczajnych jako nadmiernie uciążliwych lub modyfikację ich wysokości należałoby zakwalifikować jako klauzulę abuzywną w związku z ograniczeniem odpowiedzialności kontrahenta konsumenta za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania.

Artykuł II:24 § 3 projektu stanowi podstawę zastosowania odsetek nadzwyczajnych naliczanych w wysokości i terminach wynikających z ustawy w przypadku stwierdzenia przez sąd rażącej uciążliwości postanowienia umownego.

B.3. Wykładnia

Wśród kryteriów oceny postanowień dotyczących odsetek nadzwyczajnych art. II:24 § 2 projektu wymienia dobre praktyki handlowe. Jako ogólną podstawę kontroli wszystkich klauzul umownych regulujących skutki naruszenia zobowiązania wskazuje je również art. II:1 § 4 projektu. Porównanie tych dwóch norm prowadzi do wniosku, że ocena skuteczności klauzul o odsetkach nadzwyczajnych winna być dokonywana w świetle szerszych okoliczności (kontekstu) niż pozostałe postanowienia umowne. Można wprawdzie wyrazić wątpliwość, czy w pojęciu dobrych praktyk handlowych nie mieści się także dopasowanie postanowień umownych do charakteru przedmiotu świadczenia, a w szczególności usprawiedliwionych interesów stron umowy w nadaniu jej odpowiedniego kształtu. Takie rozbieżności jest jednak uzasadnione w świetle implementowanych przepisów dyrektywy o zapobieganiu opóźnieniom. Odrębna podstawa kontroli postanowień dotyczących odsetek nadzwyczajnych wkracza także w nieobjęty niniejszym projektem zakres regulacji swobody umów; jak już wspomniano uprzednio, regulacja odsetek nadzwyczajnych znajduje zastosowanie także w sytuacjach, w których do naruszenia zobowiązania nie doszło, i w tym znaczeniu klauzule takie wymykałyby się normie art. II:1 § 4 projektu. Dzięki unormowaniu zawartemu w art. II:24 projektu wszelkie postanowienia odnoszące się do odsetek nadzwyczajnych w zakresie wskazanym w § 1 tegoż przepisu oceniane będą przy użyciu tych samych kryteriów; tym bardziej że analogiczne rozwiązanie zostało zaproponowane w art. II:25 projektu.

B.4. Przykład

Przedsiębiorcy Marek Z. i Piotr B. zawarli umowę dostawy części zamiennych do medycznej aparatury laserowej. Dostawca Piotr B. w chwili dostarczenia zamówionych części, 16 czerwca 2008 r., doręczył Markowi Z. wezwanie do zapłaty ceny 20000 zł. W treści umowy zastrzeżono, że kupujący może się domagać odsetek nadzwyczajnych po upływie 90 dni od daty dostarczenia towaru; ich wysokość ustalono na 12% w skali roku.

[Wskazane powy ej postanowienie umowne podlega ocenie w wietle art. 11:24 projektu, poniewa obejmuje obydw a regulowane nim zagadnienia: odsuwa na dalsz ni okre lona w art. 11:23 § 1 projektu dat termin naliczania odsetek nadzwyczajnych (90 dni w miejsce 30) oraz obni a relewantn stop odsetek nadzwyczajnych (tak jak w przykądzie 1 w uzasadnieniu do art. 11:23 przy przyj ciu stopy bazowej NBP wynosiłyby one 14,25%). W danych okoliczno ciach trudno wskaza przyczyny uzasadniaj ce tak klauzul ; ani charakter przedmiotu wiadczenia, ani dobre praktyki handlowe nie uzasadniaj przesuni cia na pó niejsz dat pocz tku biegu terminu naliczania odsetek nadzwyczajnych. Ich stopa ustalona została natomiast na poziomie nieznacznie jedynie wy szym ni obowi zuj ca stopa odsetek ustawowych (11,5%), tym samym sytuacja wierzyciela niewiele ró ni si od tej, w której by si znajdował, gdyby w ogóle brak było przepisów o odsetkach nadzwyczajnych. Uznanie opisanego postanowienia za ra co uci liwe dla wierzyciela spowoduje, e b dzie on mógł da ich zapłaty na zasadach okre lonych w art. 11:23 projektu].

ART. 25. ODSETKI NADZWYCZAJNE NALE NE PRZED TERMINEM SPEŁNIENIA WIADCZENIA PIENI NEGO

- § 1. Postanowienie umowne, na podstawie którego przedsi biorca zobowi zany jest spełni wiadczenie pieni ne pó niej ni 30 dni po spełnieniu wiadczenia wzajemnego przez drug stron , nie pozbawia wierzyciela uprawnienia do odsetek nadzwyczajnych za okres od 31 dnia po spełnieniu wiadczenia wzajemnego, chyba e pozbawienie go tych odsetek nie byłoby dla niego ra co uci liwe.
- § 2. Strony mog wył czy uprawnienie do odsetek nadzwyczajnych, w przypadku okre lonym w § 1, je eli nie jest to ra co uci liwe dla wierzyciela. Do oceny uci liwo ci pozbawienia wierzyciela odsetek nadzwyczajnych stosuje si art. 11:24 § 2.

A. Podstawy regulacji

A.1. Analiza prawnoporównawcza - ródła

Dyrektywa o zapobieganiu opó nieniom nakłada na pa stwa członkowskie obowi zek zapewnienia nieefektywno ci klauzul umownych udaremniaj cych mo liwo dochodzenia odsetek za okres przewidziany przez t dyrektyw (art. 3 ust. 3). Projekt *Acquis Group* stanowi natomiast w art. 8:407 (2), e postanowienie umowne, moc którego dłu nik mo e spełni wiadczenie pieni ne pó niej ni w terminie okre lonym w poprzednim artykule, nie pozbawia wierzyciela prawa do odsetek nadzwyczajnych w zakresie („to the